

РЕЦЕНЗИЯ

за Гл. ас. д-р Дария КАРАПЕТКОВА

от Проф. д-р Стоян АТАНАСОВ

В конкурса за Доцент по теория и практика на превода (Професионално направление 2.1. Филология – италиански език) Гл. ас. д-р Дария Карапеткова участва с 12 публикации от общ актив 26 публикации. Те са посветени на проблеми на превода, на италиански културни дейци и на италианско-българските връзки. Няма никакво съмнение, че изследователският профил на Дария Карапеткова отговаря напълно на професионалното направление на обявения конкурс. През последните години Дария Карапеткова се утвърди и като отличен преводач от италиански език, и като активен изследовател в областта на преводознанието, свързано с италиански език. Нейните публикации са плод и на дългогодишната ѝ успешна работа като преподавател в специалността Италианска филология в СУ „Св. Климент Охридски”. Показателен за професионалната етика на Дария Карапеткова е и фактът, че значителна част от нейните публикации по въпроси на превода се явяват и признание на преводаческото дело на други автори, главно италиански. И неслучайно тези публикации на свой ред получават високо признание в българския специализиран печат, както се вижда от списъка с отзивите за тях и от приложената справка за цитирания. В това отношение научното звено в СУ, където Дария Карапеткова работи като преподавател, не е отчело в необходимата степен заслугите ѝ на изследовател в областта на превода. Няма да крия, че настоящата рецензия е замислена и като опит да се компенсира това неполучено признание.

След тези общи констатации за изследователския облик на кандидата, ще се спра главно на нейния труд *За превода*, публикуван тази година като самостоятелна книга от издателство „Колибри”. Този труд има всички качества на „хабилитационен”, тъй че оценката за него ще бъде определяща и за кандидата по обявения конкурс.

Предмет на книгата са множество проблеми на превода *от и на* италиански език. Тази проблематика се явява логично продължение на темата на докторската дисертация на Дария Карапеткова, защитена успешно през 2012 г. Тя беше посветена на рецепцията на италианската литература в България и запълни една празнота в историята на културните връзки между двете страни. Като важен елемент от рецепцията на една чуждестранна книжнина преводът заслужава специално внимание и тъкмо такава задача си е поставила Дария Карапеткова с настоящото изследване. Бързам да кажа, че то идва навреме и е от особена актуалност – както за студентите от магистърската програма по превод с италиански език, така и

за всички други магистратури по превод, които съществуват в СУ и в други български университети.

Книгата от 206 страници съдържа 16 глави (някои от които са с подглави), кратък увод, кратко заключение и списък на цитирана литература, включващ 195 заглавия. Въпросните глави са посветени на важни аспекти на превода. Всички те са актуални за работата на преводача днес. На пръв поглед между разглежданите теми няма пряка връзка, но първоначалното впечатление за рапсодийно изложение скоро отстъпва място на убеждението, че между отделните въпроси съществуват и множество пресечни точки и немалко общи линии, които очертават полето на превода като практическа дейност, а не като теоретичен проблем. Дария Карапеткова не е прецизирала отделен вид превод. Наблюденията си е насочила както върху някои езикови и литературни тенденции в италианската и в българската съвременна култура, така и върху превода на художествена литература, на публицистика, на филми, реклами и нормативни текстове. С отворения си характер изследването визира най-различни преводачески практики. Мисля, че подобен подход е продуктивен, доколкото добрият преводач – каквато и да е сферата на неговата дейност, – трябва да притежава и обща езикова култура, и вярна преводаческа ориентация.

Дария Карапеткова има вкус по-скоро към конкретния случай, отколкото към абстрактното теоретизиране. Споделям тази нагласа с убеждението, че общите принципи и постановки на преводознанието винаги трябва да се подлагат на изпитанието на практиката. В същото време Дария Карапеткова системно обвързва един или друг аспект на превода с гледните точки на теоретици, на преводачи, на езиковеди и литературоведи. Техните констатации са показателни за съвременното преводознание в Италия, в България, но и по света. Авторката се позовава на множество изследвания с различна научна ориентация. Това говори за непредубеденост и за стремеж към многостранно представяне на познавателния процес в областта на преводознанието. С редки изключения критическият апарат е изряден.

Изложението не се придържа към традиционния научен трактат. Вместо строга последователност и аргументирани причинно-следствени връзки между разглежданите въпроси Дария Карапеткова се стреми да обхване максимален брой проблеми. Не възразявам срещу подобен екстензивен подход, макар че на моменти се чувства липсата на позадълбочено разглеждане на един или друг въпрос. Ще се ограничи с един-единствен пример. На стр. 29 Дария Карапеткова говори за „индиректен превод” (понятие, заимствано от друг автор) по повод на неиталианци, пишещи на италиански език. Въпросното понятие се нуждае от допълнително обосноваване и най-вече от конкретизиране според

отделните случаи. Така или иначе, не виждам връзка между споменатото явление и работата на преводача.

Държа обаче да подчертая, че фрагментарният подход към въпросите на превода не поставя под въпрос характера на научно изследване на книгата на Дария Карапеткова. В науката има място за такъв подход. Обяснявам си го с основната цел на авторката: „да привлече вниманието на читателя върху конкретни въпроси, които влизат в обхвата на теорията на превода, но са ключови за практиката” (с. 9). Споделям напълно подобна насоченост. Преводознанието рискува да се превърне в препятствие за превода, ако не държи сметка за практиката. Доброто преводознание е дисциплина с научно-приложен характер. Обърнато към преводаческата практика, която предполага множество конкретни познания и умения, то ще бъде полезно, ако подсказва решения за широк кръг от въпроси, а не за един или друг аспект на превода. От тази гледна точка „панорамният” подход на Дария Карапеткова е напълно уместен.

Доколкото в случая книгата се явява хабилитационен труд, ще си позволя да споделя и едно несъгласие с езика на авторката. Известен ми е вкусът на Дария Карапеткова към някои прилагателни с висок емоционален заряд. Имаше ги и в докторската ѝ дисертация. Ето няколко примера в сегашната книга: „чудесната преводачка Виолета Даскалова” (с. 47), „легендарната преводачка Жени Божилова” (с. 50), „големият граматик Петър Пашов” (с. 142) (курсивът мой – С.А.). От подобни квалификации научното изложение следва да се въздържа. То е предназначено да търси истината, а не да споделя емоции или да прави комплименти. Това, разбира се, не изключва възможността авторът да изразява лично отношение. В сферата на превода, както и на хуманитарните науки изобщо, субективността е неизбежна, а обективността – измамна. Впрочем едно от достоинства на труда виждам в това, че Дария Карапеткова не се въздържа от лични оценки, но не ги натрапва като задължителни правила. Така тя негласно приканя читателя-преводач да поема своята отговорност в избора на едно или друго решение.

След тези общи впечатления от книгата ще се спра на някои конкретни постановки на авторката, които намирам полезни за всеки преводач.

С основание Дария Карапеткова полага своето изследване на хоризонта на понятия като световна литература и европейска литература. За разлика от националните литератури, световната и европейската литература са възможни единствено благодарение на превода. Едва ли има по-важна мисия за тази духовна практика в днешното време на мощни наднационални процеси на глобализация – политическа, икономическа, културна.

Сред съвременните езикови явления, към които преводачът следва да подхожда с ясен поглед, Дария Карапеткова обръща специално внимание

на политически коректното говорене и на административния стил на изразяване. Нерядко на тези езикови регистри се гледа като на съвременни ценностни завоевания, включително и на говоренето, които едва ли не задължително трябва да намерят място в езика на мнозинството. Всъщност става дума за вторични езикови явления или за специфични стилови регистри. Тях преводачът трябва да пресъздава само ако ги има в оригиналния текст, за да предаде негова стилова особеност. В противен случай тяхното използване би изопачило превода.

Не е убягнала от вниманието на Дария Карапеткова и тенденцията на скъсяване на дистанцията между писмения, съответно литературния език, и говоримия. Явлението се наблюдава в световен мащаб. То протича успоредно с друго – на еманципиране на диалектите спрямо официалния нормативен език. Оттук и въпросите пред преводача: как да превеждаме разговорна реч? Как да търсим национални еквиваленти на чужди диалекти? В този ред проблеми изниква и въпросът за превода на реалии. За всички тези случаи Дария Карапеткова привежда подходящи примери и предлага решения, които са убедителни, защото са плод на чувство за мярка, на добър усет за изказ и на полезна езикова култура. Своите решения и предпочитания, както вече казах, авторката не издига в норма. Напротив подсказва, че всеки преводач може да се възползва от тях, но в крайна сметка ще преценява сам според конкретния случай и собствения си вкус. В преводознанието, отстоявано от Дария Карапеткова, има място за преводачи със собствен облик.

Наблюденията, групирани в глава 4, озаглавена „За превода, реалиите и специфичното”, намирам за особено ценни. Не така успешна е следващата, пета глава, носеща анекдотичното заглавие „За превода и теглото на Хамлет”. В нея авторката проследява редица италиански и български преводи на Шекспировия стих : „He’s fat, and scant of breath” (*Хамлет*, V, 2). Извършена е немалка проучвателна работа за нуждите на демонстрацията. Остава обаче висящ въпросът: какво цели да покаже авторката с всички тези преводни варианти? Мисля, че би трябвало да ги обвърже с някакъв аспект на превода и той да бъде формулиран като изследователски проблем.

Особено внимание заслужават глави 6 и 7. С голям интерес прочетох втората: „За превода и възрастта на текста”. Тук главният въпрос е: как да превеждаме стари текстове. Дария Карапеткова излага възможните подходи към този въпрос. Те всъщност биха могли да се възприемат като степени между полюсните решения за архаизиране или модернизирание на превода. Предпочитанието си обаче Дария Карапеткова с право отдава на балансираното мнение на Анна Лилова (стр. 97), според което новият превод на стар текст трябва да бъде толкова разбираем за днешната публика, колкото оригиналът е бил за някогашната.

Темата на следващата глава 8, разглеждаща насилието върху езика по времето на фашизма в Италия, като че ли тласка изследването в нова историческа посока. Скоро обаче долавяме причините тя да бъде включена в настоящото изследване. От една страна, „езиковите принуди” над италианския език през 20-те и 30-те години на XX век са предопределили редица тенденции в развитието на италианския език след Втората световна война. От друга, те в немалка степен са съзвучни на езиковата политика по времето на тоталитарния режим в България. Познаването на тези явления влиза в езиковата култура на добрия преводач.

Сред най-полезните части в изследването са глави 12, 13, 14, 15, посветени съответно на повтарящите се думи и изрази, на употребата на причастни форми в български език, на неотдавнашната Наредба за транскрипция и правопис на чуждите географски имена на български език, на употребата на запетая. И в тези разработки Дария Карапеткова проявява своите качества на изследовател: широка езикова и литературна култура, подходящо подбран доказателствен материал, уместно позоваване на чужди мнения, добри преводачески решения.

Заключение: Накратко казано, основните достойнства на предложения труд са следните: *За превода* се основава на богатия преводачески опит на авторката. Тя го осмисля с безупречна прецизност, както и с помощта на множество изследвания с отношение към разглежданите проблеми. Наблюденията на Дария Карапеткова в крайна сметка са с практическа насоченост и в същото време представляват ценен принос в преводознанието. Трудът е ярко доказателство за научната зрялост на авторката. Останалите нейни публикации, с които тя участва в конкурса за Доцент по теория и практика на превода, разкриват някои от пътищата на научното израстване на Дария Карапеткова. Всички те я утвърждават като водещ преводач италианист и специалист по превод. Научната степен Доцент, за която я препоръчвам безрезервно, ще отговаря напълно на нейните знания и умения като педагог, практик и теоретик на превода.

Стоян АТАНАСОВ

23 юли 2016 г.

Темата на следващата глава 8, разглеждаща насилието върху езика по времето на фашизма в Италия, като че ли гласка изследването в нова историческа посока. Скоро обаче долавяме причините тя да бъде включена в настоящото изследване. От една страна, „езиковите принуди“ над италианския език през 20-те и 30-те години на XX век са предопределили редица тенденции в развитието на италианския език след Втората световна война. От друга, те в немалка степен са съзвучни на езиковата политика по времето на тоталитарния режим в България. Познаването на тези явления влиза в езиковата култура на добрия преводач.

Сред най-полезните части в изследването са глави 12, 13, 14, 15, посветени съответно на повтарящите се думи и изрази, на употребата на причастни форми в български език, на неотдавнашната Наредба за транскрипция и правопис на чуждите географски имена на български език, на употребата на запетая. И в тези разработки Дария Карапеткова проявява своите качества на изследовател: широка езикова и литературна култура, подходящо избран доказателствен материал, уместно позоваване на чужди мнения, добри преводачески решения.

Заклучение: Накратко казано, основните достойнства на предложения труд са следните: *За превода* се основава на богатия преводачески опит на авторката. Тя го осмисля с безупречна прецизност, както и с помощта на множество изследвания с отношение към разглежданите проблеми. Наблюденията на Дария Карапеткова в крайна сметка са с практическа насоченост и в същото време представляват ценен принос в преводознанието. Трудът е ярко доказателство за научната зрялост на авторката. Останалите нейни публикации, с които тя участва в конкурса за Доцент по теория и практика на превода, разкриват някои от пътищата на научното израстване на Дария Карапеткова. Всички те я утвърждават като водещ преводач италианист и специалист по превод. Научната степен Доцент, за която я препоръчвам безрезервно, ще отговаря напълно на нейните знания и умения като педагог, практик и теоретик на превода.

Стоян АТАНАСОВ

23 юли 2016 г.